

Міжнародний гуманітарний університет
Кафедра педагогіки та психології

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 053 Психологія

Укладач – к.п.н. Жигалкіна Н.В.

Одеса - 2024

Укладач

Жигалкіна Н.В. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Організація роботи психологічної служби» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня освітньо-професійної програми спеціальності 053 «Психологія» денної та заочної форми навчання [Електронне видання]. Одеса: МГУ, 2024. 42 с.

Конспект лекцій з дисципліни «Організація роботи психологічної служби»
затверджений на засіданні кафедри педагогіки та психології
(протокол № 1 від 29 серпня 2024 року)

ЗМІСТ:

Тема 1. Організація діяльності психологічної служби в системі збройних сил України	
Тема 2. Організація діяльності психологічної служби в системі охорони здоров'я	8
Тема 3. Організація діяльності психологічної служби в органах внутрішніх справ	12
Тема 4. Організація діяльності психологічної служби системи освіти і науки України	17
Тема 5. Психологічна служба організації (підприємства)	22
Тема 6. Соціально-психологічна служба в системі соціальних служб для молоді	27
Тема 7. Організація діяльності психологічної служби у сфері політики	35
Рекомендована література	41

ТЕМА 1. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В СИСТЕМІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

План:

1. Зміст і завдання психологічної роботи у військовому підрозділі у мирний час.
2. Основні форми психологічної роботи в системі Збройних Сил України
3. Місце командира і його заступника з виховної роботи в організації психологічної роботи
4. Нормативне забезпечення організації психологічної служби в Збройних Силах України

Текст лекції

Зміст і завдання психологічної роботи у військовому підрозділі у мирний час

У мирний час діяльність психологічної служби не втрачає актуальності. Навпаки, саме в цей період закладаються основи психологічної стійкості особового складу, проводиться навчання, формуються навички саморегуляції, відбувається підготовка до можливих екстремальних умов, притаманних бойовим діям.

Мета психологічної роботи – сформувати готовність особового складу діяти в умовах фізичного і морального напруження, розвивати колективну згуртованість і внутрішню мотивацію до служби.

- Моніторинг психоемоційного стану – регулярне оцінювання настрою, рівня тривожності, стресостійкості військовослужбовців для запобігання кризам.
- Попередження психічних розладів – виявлення ранніх ознак дезадаптації, депресії, ПТСР.
- Психологічна діагностика та відбір – добір кадрів на основі оцінки особистісної відповідності до військових завдань.
- Формування мотивації – робота з цінностями, смислами служби, розвиток почуття обов'язку.
- Соціальна адаптація молодих військовослужбовців – підтримка новобранців під час входження у військове середовище.
- Профілактика суїцидальної поведінки – одне з найважливіших завдань, що вимагає чіткої стратегії та швидкого реагування.
- Психокорекція – усунення проявів агресії, апатії, підвищеної тривожності через психологічні методики.

- Консультування командного складу – забезпечення керівників знаннями про стан особового складу, рекомендації щодо взаємодії з підлеглими.

Основні форми психологічної роботи в системі Збройних Сил України

Психологічна робота в ЗСУ є багатоформатною. Вона охоплює як індивідуальну допомогу окремим військовослужбовцям, так і вплив на військові колективи загалом. Кожна форма має своє призначення й адаптується до конкретної ситуації.

Індивідуальні форми:

- Психологічне інтерв'ю – початковий контакт, що дозволяє зрозуміти потреби особи, рівень адаптації.
- Консультування – розв'язання особистих і службових проблем, робота зі страхами, сумнівами, конфліктами.
- Психодіагностика – виявлення сильних і слабких сторін, темпераменту, емоційної стабільності, готовності до ризику.
- Психокорекція – допомога у подоланні негативних переживань, стабілізація психоемоційного стану.

Групові форми:

- Психологічні тренінги – практичні заняття для розвитку взаємодії в колективі, командного духу.
- Групові бесіди – колективне обговорення моральних питань, цінностей служби.
- Психологічне забезпечення навчань – психолог супроводжує бойову підготовку, готує до стресових ситуацій.
- Профілактичні заходи – просвітницька робота щодо психічного здоров'я, профілактики девіацій, вигорання.

Місце командира і його заступника з виховної роботи в організації психологічної роботи

Командир – ключова фігура, від якої залежить успішність організації психологічної роботи у частині. Він забезпечує умови для роботи психолога, визначає її пріоритети, несе відповідальність за морально-психологічний клімат.

Функції командира:

- Створення умов – визначення приміщення, виділення часу, підтримка в роботі.
- Ухвалення рішень – командир має вирішальне слово у реалізації психологічних заходів.
- Контроль стану підрозділу – зворотний зв'язок, командні наради, аналіз дисципліни.

- Реалізація рекомендацій – командир виконує поради психолога щодо окремих військовослужбовців.

Роль заступника з МПЗ:

- Взаємодія з психологом – регулярний контакт, обмін інформацією.
- Участь у кадрових рішеннях — врахування психологічного фактору під час добору кадрів.
- Планування заходів – тренінги, профілактика, адаптаційні програми.
- Формування морального клімату – відповідальність за атмосферу в підрозділі.

Нормативне забезпечення організації психологічної служби в Збройних Силах України

Психологічна служба у ЗСУ функціонує відповідно до законодавчих і відомчих нормативів, які визначають її місце в структурі армії, завдання, права та обов'язки.

Ключові документи:

- Закон «Про ЗСУ» – встановлює загальні засади структури, включаючи МПЗ.
- Закон про соціальний захист військовослужбовців — гарантує право на психологічну допомогу, відновлення після травм, криз.
- Наказ МОУ №170 – базовий документ, який визначає структуру психологічної служби.
- Наказ №292 – деталізує вимоги до фахівців, порядок ведення документації, критерії ефективності.
- Наказ №330 – регламентує планування, взаємодію, підготовку кадрів, стандарти ведення обліку.

Інші нормативи:

- Статути – визначають дисципліну, підпорядкованість, обов'язки особового складу.
- Методичні рекомендації – допомагають реалізовувати практичні аспекти психосупроводу.
- Кодекси етики психолога – регулюють поведінку спеціаліста, зобов'язують до дотримання конфіденційності, професіоналізму.

•

Структура служби:

- Психологи у підрозділах – безпосередня робота з особовим складом.
- Центри морально-психологічного забезпечення – аналітична, координаційна та методична допомога.

- Госпіталі, медичні підрозділи – працюють із пораненими, демобілізованими.
- Головне управління МПЗ ЗСУ – стратегічне планування і контроль на національному рівні.

Висновки

Психологічна служба в системі ЗСУ — це не додаткова, а обов’язкова складова військової ефективності. У сучасних умовах гібридних загроз, інформаційного тиску, бойових дій без моральної стійкості, згуртованості та вміння керувати власним емоційним станом — боєздатність армії неможлива.

Завдання психологів — не лише лікувати, але й передбачати, запобігати, формувати психологічно підготовлене, вмотивоване військо. Їхня діяльність повинна бути інтегрована у всі аспекти служби, підтримана командирами і нормативно забезпечена.

ТЕМА 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

План:

1. Організаційні аспекти діяльності медичного (клінічного) психолога
2. Особливості організації роботи медичного психолога в реабілітаційних центрах
3. Організація психологічної допомоги в психіатричних установах
4. Робота психолога в установах, що надають психіатричну допомогу
5. Нормативне забезпечення організації діяльності психологічної служби в системі охорони здоров'я

Текст лекції

Організаційні аспекти діяльності медичного (клінічного) психолога

Клінічний або медичний психолог займає особливу нішу в системі охорони здоров'я. Його завдання не зводяться до звичної психологічної консультації — він працює на стику з медициною, у тісному контакті з лікарями. Його головне завдання — **психоемоційна підтримка пацієнтів**, які перебувають у стані стресу, шоку, тривоги, хронічної хвороби чи після операцій.

Ключові функції з поясненням:

- **Психодіагностика** — це глибоке оцінювання психічного стану за допомогою стандартизованих методик. Вона дозволяє виявити депресію, тривожність, соматизовані розлади та рівень стресу.
- **Психопрофілактика** — попередження емоційних криз, зниження ризику розвитку хронічного стресу або порушень адаптації. Наприклад, при інформуванні пацієнта про серйозний діагноз.
- **Психологічне консультування** — це підтримка у прийнятті свого діагнозу, у подоланні страху перед лікуванням, у роботі зі стресом.
- **Психокорекція** — активна терапевтична робота з пацієнтом (через методи КПТ, арттерапії), що спрямована на подолання психологічних бар'єрів.
- **Підтримка медичного персоналу** — психолог також піклується про стан лікарів і медсестер, допомагаючи долати вигорання, конфлікти в колективі, стрес.

Інтеграція в систему охорони здоров'я:

Медичний психолог не ізольований у своїй роботі. Він діє **на всіх етапах лікувального процесу**, від первинного звернення до етапів реабілітації. Його присутність особливо важлива в онкології, паліативній допомозі, психосоматичній медицині.

Особливості організації роботи медичного психолога в реабілітаційних центрах

Реабілітація – це складний і тривалий процес, який не обмежується лише фізичним відновленням. Вона потребує **відновлення психологічної рівноваги**, формування мотивації до життя після втрати певних функцій.

- **Оцінка мотиваційного ресурсу** – визначення внутрішньої готовності людини боротися, жити, адаптуватися.
- **Робота з прийняттям змін** – пацієнт може пройти через етапи шоку, гніву, депресії. Психолог допомагає йому прийняти нову реальність.
- **Навчання навичкам адаптації** – як жити з новими фізичними обмеженнями, долати сором, злість, страх.
- **Супровід родини** – близькі мають навчитися підтримувати без жалісливості, але з розумінням, не посилювати залежність пацієнта.
- **Повернення до соціуму** – допомога у відновленні трудової діяльності, соціальних контактів, самостійності.

Усе це вимагає від психолога системного мислення, чутливості до деталей і вміння працювати з психотравмою.

Організація психологічної допомоги в психіатричних установах

Психіатричні установи – це особливе середовище, де пацієнти часто перебувають у кризових станах, мають складні форми психічних розладів. Тут психолог є не просто консультантом, а **членом медичної команди**, що визначає стратегію лікування разом із психіатром.

Роль і функції з поясненням:

- **Диференціальна діагностика** – психолог допомагає відокремити справжній психоз від реактивного стану або симуляції.
- **Участь у постановці діагнозу** – емоційна, когнітивна, поведінкова оцінка дозволяє більш точно визначити розлад.
- **Групова психотерапія** – створення простору, де люди з подібними станами підтримують одне одного, знижуючи стигму.
- **Психоосвіта** – навчання пацієнтів, що таке їхній стан, чому важливо приймати ліки, що допомагає уникати рецидиву.
- **Робота з поведінкою** – агресія, самопошкодження, суїцидальні дії потребують втручання, стабілізації через психотерапію.

Робота психолога в установах, що надають психіатричну допомогу

Такі установи включають не лише психіатричні лікарні, а й диспансери, кризові центри, денні стаціонари. Тут психолог не лікує розлад напряду, але:

- забезпечує **підтримку адаптації до діагнозу**;
- допомагає в **період ремісії**, коли пацієнт може навчатися новим навичкам;
- підтримує **реінтеграцію в суспільство** (праця, стосунки, навчання);
- навчає **стресостійкості** – запобігає загостренню у разі конфлікту чи перевтоми.

Психолог у такому закладі – ключова фігура у відновленні **людського статусу** пацієнта.

Нормативне забезпечення організації діяльності психологічної служби в системі охорони здоров'я

Без нормативної бази психологічна служба не має легітимності, не інтегрується в систему медицини. Тому фахівець повинен знати закони, накази, стандарти.

- **Закон «Про охорону здоров'я»** – гарантує право на психологічну підтримку.
- **Закон «Про психіатричну допомогу»** – підкреслює важливість етичності, добровільності, інформованої згоди.
- **Наказ №385 МОЗ** – визначає організаційні принципи діяльності медичних психологів.
- **Наказ №1422** – важливий крок до впровадження реабілітації в практику через міждисциплінарні команди.
- **Рекомендації ВООЗ** – надають міжнародні стандарти, які слугують орієнтиром для реформ в Україні.
- **Етичний кодекс психолога** – визначає межі впливу, недопустимість примусу, відповідальність за збереження конфіденційності.

Організаційні особливості:

- Психологи входять до **складу мультидисциплінарних бригад**, а не працюють ізольовано.
- Всі втручання документуються: **карти пацієнта, протоколи, звіти** про стан.
- **Оцінка ефективності** – базується на співпраці з пацієнтом, командою, результатах втручання.

Висновки

Психолог у медицині – це не "додаток", а **фахівець першої лінії** у питаннях психічного здоров'я. Його участь у лікуванні підвищує шанси на одужання, полегшує адаптацію до хвороби, знижує ризик ускладнень.

Найвищу ефективність має та психологічна допомога, яка:

- здійснюється системно;
- інтегрована у всі етапи лікування;
- враховує як пацієнта, так і його родину;
- базується на етичних стандартах і науковій доказовості.

ТЕМА 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

План:

1. Основні принципи, напрямки та завдання соціально-психологічної роботи в службі безпеки України
2. Напрями соціально-психологічної роботи
3. Правова соціалізація в юридичній діяльності
4. Нормативне забезпечення організації психологічної служби в органах внутрішніх справ
5. Практичні аспекти діяльності психолога в ОВС

Текст лекції

Органи внутрішніх справ (ОВС) – це спеціалізовані інституції, на які покладено обов'язки щодо підтримання громадського порядку, захисту прав і свобод громадян, боротьби зі злочинністю та забезпечення безпеки суспільства. Висока психоемоційна напруга, щоденне зіткнення зі стресовими і критичними ситуаціями, ризик для життя і здоров'я — усе це вимагає професійної підтримки фахівців з психологічної служби. Тому психологічна допомога в ОВС є не допоміжною, а **стратегічною складовою** кадрової, службової, реабілітаційної політики держави.

Основні принципи, напрямки та завдання соціально-психологічної роботи в службі безпеки України

Принципи діяльності психологічної служби в ОВС

Діяльність психолога в ОВС базується на низці фундаментальних принципів:

- **Принцип законності:** усі психологічні втручання повинні відповідати вимогам законодавства України.
- **Принцип професійної етики:** дотримання конфіденційності, повага до особистості, недопущення маніпуляцій.
- **Принцип системності:** психологічна робота є частиною загальної структури морально-психологічного забезпечення діяльності ОВС.
- **Принцип комплексності:** застосування методів діагностики, профілактики, корекції, психотерапії в єдиній логічній системі.
- **Принцип своєчасності:** надання допомоги на різних етапах службової діяльності – від професійного відбору до звільнення.
- **Принцип адресності:** індивідуальний підхід до кожного працівника з урахуванням особливостей його професійної діяльності та особистості.

- **Принцип взаємодії:** тісна співпраця з кадровими, медичними, дисциплінарними підрозділами, а також із керівництвом.

Напрями соціально-психологічної роботи

Профвідбір та професійна орієнтація

Завдання — визначити, чи відповідає кандидат психологічним вимогам до роботи в ОВС. У рамках цього напрямку проводяться:

- психологічне тестування;
- інтерв'ю з кандидатом;
- аналіз соціального оточення;
- оцінка мотивації до служби;
- формування психологічного портрету.

Адаптація новопризначених працівників

Перші місяці служби – критичний період. Психолог забезпечує:

- консультування молодих співробітників;
- психологічну підтримку під час стажування;
- тренінги соціальної адаптації та стресостійкості.

Профілактика психологічних зривів і девіацій

Щоденне перебування у середовищі з високим рівнем агресії, несправедливості, загрози – це фактори ризику для розвитку психологічних зривів. Психолог проводить:

- скринінг тривоги, депресії, емоційного вигорання;
- індивідуальні консультації;
- кризові втручання;
- корекційну роботу в групах ризику.

Психологічний супровід службово-бойової діяльності

Підтримка в умовах підвищеної небезпеки, участі у спецопераціях, розкритті тяжких злочинів. Психолог:

- проводить психопрофілактику перед операціями;
- здійснює постопераційне консультування;
- допомагає сформувати внутрішню готовність до критичних ситуацій.

Робота з сім'ями працівників

Робота в ОВС часто призводить до сімейних конфліктів, розлучень, алкоголізації. Психолог допомагає:

- консультувати родини;
- проводити сімейну психотерапію;

- організовувати групи підтримки.

Правова соціалізація в юридичній діяльності

Поняття правової соціалізації

Правова соціалізація — це процес засвоєння особою правових норм, цінностей, зразків правомірної поведінки, формування правової свідомості, почуття справедливості, законності, відповідальності. У контексті діяльності працівників ОВС цей процес має особливу вагу.

Психологічні особливості правової соціалізації в ОВС

- **Двошаровість соціалізації:** працівник ОВС засвоює як загальногромадянські норми, так і спеціальні – службові.
- **Дисциплінарна ієрархія** формує специфічний стиль мислення (повага до наказу, підпорядкованість, чіткість дій).
- **Ризик формалізації правосвідомості:** існує загроза механічного дотримання закону без глибокого усвідомлення його цінності.
- **Проблема професійної деформації:** тривала робота в умовах злочинності може призвести до зниження емпатії, гіперконтролю, цинізму.

Форми правової соціалізації

- **Професійна підготовка:** лекції, тренінги, семінари з правових і етичних аспектів.
- **Психологічна підтримка:** забезпечення моральної стійкості до викликів правозастосування.
- **Моделювання ситуацій:** імітація професійних дій у ситуаціях морального вибору.
- **Профілактика деформацій:** діагностика ціннісної сфери, робота з переконаннями.

Нормативне забезпечення організації психологічної служби в органах внутрішніх справ

Основні документи

Діяльність психологічної служби в системі МВС України регламентується наступними нормативно-правовими актами:

1. **Закон України «Про Національну поліцію»** — визначає завдання поліції щодо захисту прав людини, у тому числі психологічного захисту.
2. **Закон України «Про соціальний і правовий захист працівників правоохоронних органів»** — гарантує право на психологічну підтримку.

3. **Наказ МВС №985 від 2017 р.** – затверджує Положення про психологічну службу в системі МВС.
4. **Наказ МВС №102 від 2020 р.** – про організацію психологічного забезпечення у службах патрульної поліції.
5. **Етичний кодекс працівника ОВС** – містить вимоги до поведінки, гідності, захисту прав людини.
6. **Внутрішні інструкції та методичні рекомендації** – з діагностики, кризової інтервенції, оцінювання ризиків тощо.

Структура психологічної служби МВС

У системі МВС функціонують:

- **Психологи в обласних управліннях поліції;**
- **Психологи в структурних підрозділах (патрульна, кримінальна поліція, слідство);**
- **Кризові групи** — для реагування на надзвичайні ситуації (теракти, загибель співробітника, суїциди);
- **Центри психосоціальної допомоги** — у великих містах;
- **Внутрішні тренінгові центри** — підготовка психологів до специфіки правоохоронної роботи.

Практичні аспекти діяльності психолога в ОВС

Використовувані методи:

- Психодіагностика (ММРІ-2, 16РРґ, проєктивні методики);
- Психопрофілактика (індивідуальні бесіди, інформування, корекційні заняття);
- Кризове втручання (у випадках загибелі співробітника, суїциду, катастрофи);
- Психотерапевтична допомога (когнітивно-поведінкова терапія, ППТ);
- Розробка програм ресоціалізації співробітників після поранення, травми, зловживання.

Типові проблеми працівників ОВС:

- Високий рівень тривожності;
- Посттравматичні розлади;
- Професійне вигорання;
- Зловживання алкоголем;
- Порухення соціальних зв'язків (сім'я, друзі);
- Агресивна або цинічна поведінка.

Висновки

Організація діяльності психологічної служби в органах внутрішніх справ України є важливою складовою стратегії безпеки держави. Вона забезпечує збереження психологічного ресурсу працівників, підвищує ефективність роботи поліції, знижує рівень девіацій у професійному середовищі, формує повагу до прав людини. Для забезпечення якісної роботи психолога в ОВС необхідна нормативна база, професійна підготовка, етична відповідальність та підтримка з боку керівництва.

ТЕМА 4. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ СИСТЕМИ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

План:

1. Нормативно-правове забезпечення діяльності психологічної служби освіти
2. Структура психологічної служби в системі освіти і науки України
3. Функції та завдання психолога в закладі освіти
4. Особливості діяльності психолога на різних рівнях освіти
5. Форми і методи роботи практичного психолога
6. Психологічний супровід учасників освітнього процесу
7. Психологічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами
8. Профілактика девіантної поведінки та булінгу в освітньому середовищі
9. Професійна етика та компетентність фахівця психологічної служби

Текст лекції:

Психологічна служба у сфері освіти — це структурно оформлена, нормативно забезпечена система, що виконує ключові функції з охорони психічного здоров'я учасників освітнього процесу, збереження психологічної безпеки освітнього середовища, підтримки особистісного розвитку дітей та дорослих. В умовах соціальних трансформацій, воєнного стану, цифрової революції та інклюзії, роль психолога в освіті значно зростає. Психологічна служба сьогодні — не лише помічник, а й повноцінний учасник стратегічного планування в освіті.

Нормативно-правове забезпечення діяльності психологічної служби освіти

Психологічна служба діє на підставі низки державних нормативно-правових документів, які регламентують її структуру, функції, повноваження та межі професійної діяльності.

Основні документи:

- **Закон України «Про освіту»** — закріплює право кожного здобувача на психолого-педагогічну підтримку.
- **Закон України «Про повну загальну середню освіту»** — містить положення про функціонування психологічної служби у школі.
- **Постанова КМУ № 964 від 2000 року** — «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України».
- **Наказ МОН №616 (2018 р.)** — «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр».

- **Концепція розвитку інклюзивної освіти** — встановлює права та можливості дітей з особливими освітніми потребами.

- **Етичний кодекс психолога** — визначає моральні, правові, етичні принципи діяльності.

Органи управління:

Координацію психологічної служби здійснює **Міністерство освіти і науки України, Інститут модернізації змісту освіти, обласні/міські методичні кабінети, Інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ).**

Структура психологічної служби в системі освіти і науки України

Психологічна служба складається з:

- **Практичних психологів і соціальних педагогів** у закладах освіти (ЗДО, ЗЗСО, ЗПТО, ЗВО);

- **Методистів з психологічної служби** при відділах освіти;

- **Координаторів ІРЦ**, які працюють із дітьми з ООП;

- **Науково-методичних центрів** та інститутів післядипломної освіти, що забезпечують підвищення кваліфікації фахівців;

- **Психологічних центрів при університетах**, які працюють зі студентами та викладачами.

Рівні функціонування:

- **Локальний рівень** — психолог працює у конкретному закладі освіти;

- **Територіальний** — районні, міські та обласні психологи-методисти;

- **Загальнодержавний** — МОН, Національна психологічна асоціація.

Функції та завдання психолога в закладі освіти

Загальні функції:

- Діагностична;
- Консультативна;
- Корекційно-розвивальна;
- Профілактична;
- Освітня;
- Просвітницька;
- Організаційно-методична.

Основні завдання:

- Психологічна діагностика індивідуального розвитку учнів;
- Профілактика стресів, девіантної поведінки, булінгу;
- Сприяння професійному самовизначенню;
- Формування соціально-емоційних компетентностей;
- Психологічна підтримка батьків і вчителів;

- Створення умов психологічного комфорту в навчальному середовищі.

Особливості діяльності психолога на різних рівнях освіти

У закладі дошкільної освіти:

- Робота з емоційною сферою дитини;
- Діагностика готовності до школи;
- Ігрова терапія, пісочна терапія, казкотерапія;
- Консультування батьків із питань виховання.

У школі:

- Психологічне супроводження адаптації в 1-му, 5-му, 10-му класах;
- Робота з учнями, які мають труднощі в навчанні або поведінці;
- Профорієнтаційна робота;
- Робота з класними колективами.

У закладах вищої освіти:

- Допомога в особистісному та професійному самовизначенні;
- Робота зі стресом, тривожністю, підвищеним навантаженням;
- Подолання кризових станів (вигорання, депресія);
- Психотерапія в складних випадках.

Форми і методи роботи практичного психолога

Індивідуальні форми:

- Психологічна консультація;
- Психодіагностика;
- Індивідуальні заняття (розвиток пам'яті, уваги, уяви);
- Корекційно-терапевтична робота.

Групові форми:

- Тренінги (лідерства, саморегуляції, комунікації);
- Групова психотерапія;
- Психологічні години в класах;
- Тематичні семінари для педагогів та батьків.

Методи:

- Проективні (малюнок, казка, метафоричні карти);
- Стандартизовані тести;
- Бесіди, анкетування, спостереження;
- Когнітивно-поведінкова терапія;
- Арттерапія, казкотерапія, тілесно-орієнтована терапія.

Психологічний супровід учасників освітнього процесу

Супровід — це системна, безперервна, комплексна підтримка всіх суб'єктів освітнього процесу:

- **Учнів/студентів:** адаптація, саморегуляція, мотивація, профорієнтація;
- **Педагогів:** профілактика вигорання, конфліктологія, емоційна підтримка;
- **Батьків:** просвіта, консультування, участь у психокорекційних програмах.

Психологічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами

Хто такі діти з ООП?

Це учні, які мають психофізичні порушення розвитку: інтелектуальні, мовленнєві, сенсорні, опорно-рухові, аутизм, затримку психічного розвитку, емоційно-вольові розлади.

Завдання психолога:

- Участь у команді психолого-педагогічного супроводу;
- Розробка індивідуальної програми розвитку (ІПР);
- Проведення корекційно-розвиткових занять;
- Сприяння соціальній інклюзії в класі;
- Робота з толерантністю в освітньому середовищі.

Профілактика девіантної поведінки та булінгу в освітньому середовищі

Девіантна поведінка:

- Агресія, неуспішність, вживання психоактивних речовин, правопорушення;
- Причини: сімейні проблеми, психотравма, низька саморегуляція.

Профілактичні дії психолога:

- Психодіагностика ризиків;
- Робота з групами ризику;
- Проведення просвітницьких заходів;
- Впровадження програм соціального розвитку.

Булінг:

- Форми: фізичний, психологічний, економічний, кібербулінг;
- Робота: навчання дітей асертивності, програми «Стоп булінг», взаємодія з поліцією.

Взаємодія психологічної служби з педагогами, батьками, адміністрацією

- **З педагогами** — тренінги з емоційного інтелекту, консультування, командна робота;
- **З адміністрацією** — стратегічне планування психопросвітницької роботи;
- **З батьками** — залучення до психопросвітницьких заходів, «батьківських шкіл», підтримка в кризових ситуаціях.

Професійна етика та компетентність фахівця психологічної служби

- Дотримання принципів конфіденційності;
- Етичне ставлення до дитини, батьків, педагогів;
- Збереження нейтральності в конфліктних ситуаціях;
- Постійне підвищення кваліфікації;
- Володіння сучасними методами психодіагностики й терапії.

Психологічна служба в умовах воєнного стану та кризових ситуацій

- Психологічна перша допомога;
- Робота з травмою війни, втратами, ПТСР;
- Підтримка дітей-переселенців;
- Терапія через гру, арт, тілесно-орієнтовані техніки;
- Робота з педагогами в умовах тривалого стресу;
- Впровадження програм психічного здоров'я у школі.

Перспективи розвитку психологічної служби в освіті України

- Удосконалення нормативної бази;
- Підвищення статусу фахівця психологічної служби;
- Запровадження шкільної ментальної підтримки;
- Інтеграція міжнародних підходів до психосоціального супроводу;
- Розвиток цифрових ресурсів (онлайн-платформи, мобільні застосунки);
- Створення єдиної професійної мережі фахівців;
- Поглиблена взаємодія з громадськими організаціями та міжнародними партнерами.

ТЕМА 5. ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА ОРГАНІЗАЦІЇ (ПІДПРИЄМСТВА)

План:

1. Поняття та мета діяльності психологічної служби в організації
2. Функції та завдання психолога у виробничому або корпоративному середовищі
3. Структура та організаційне підпорядкування психологічної служби на підприємстві
4. Напрями роботи психолога з персоналом
5. Особливості роботи психолога з керівниками та лідерами команд
6. Етичні засади діяльності психолога в корпоративному середовищі
7. Психологічна підтримка персоналу в умовах криз і змін

Текст лекції:

У сучасному бізнесі фактор людського ресурсу виходить на перший план. Організації, які прагнуть ефективно функціонувати в умовах динамічного ринку, зобов'язані піклуватися про психічне здоров'я, добробут і розвиток свого персоналу. Відтак роль психологічної служби стає ключовою в досягненні стратегічних цілей підприємства. Сучасний психолог в організації — не лише консультант, а партнер керівництва в управлінні змінами, розвитку лідерства, зниженні стресу та підвищенні продуктивності праці.

Поняття та мета діяльності психологічної служби в організації

Психологічна служба в організації (підприємстві) – це структурна або функціональна одиниця, яка забезпечує психологічний супровід персоналу: адаптацію, розвиток, мотивацію, профілактику професійного вигорання, вирішення конфліктів тощо. Служба може складатися з одного або декількох психологів або бути частиною HR-відділу.

Мета діяльності

- Оптимізація міжособистісних і міжгрупових відносин;
- Підтримка продуктивного психологічного клімату;
- Розвиток персоналу як інтелектуального капіталу;
- Профілактика деструктивних явищ у колективі;
- Зменшення ризиків під час криз та трансформацій;
- Формування високоефективних команд.

Функції та завдання психолога у виробничому або корпоративному середовищі

Основні функції психолога:

1. **Діагностична** — вивчення особистісних, професійних, мотиваційних, комунікативних характеристик працівників.
2. **Профілактична** — запобігання психологічному дистресу, конфліктам, професійному вигоранню.
3. **Корекційна** — робота з особами, які виявляють дезадаптацію, тривогу, конфліктність.
4. **Консультативна** — індивідуальне і групове консультування персоналу.
5. **Освітня** — проведення тренінгів, лекцій, семінарів.
6. **Організаційно-аналітична** — участь у стратегіях HR-менеджменту, підвищення ефективності структурних одиниць.

Завдання психолога:

- Допомога в адаптації нових працівників;
- Формування сприятливого психологічного клімату;
- Зниження рівня стресу й емоційного вигорання;
- Вивчення лояльності працівників;
- Консультування керівництва з питань управління персоналом;
- Розробка програм розвитку лідерства.

Структура та організаційне підпорядкування психологічної служби на підприємстві

Моделі організації служби:

- **Індивідуальна практика** — один психолог у штаті підприємства.
- **Функціональна модель** — психолог є частиною HR-відділу.
- **Департамент психології** — окремий структурний підрозділ у великих організаціях.
- **Аутсорсинг** — залучення зовнішніх психологів або консалтингових компаній.

Підпорядкування:

- Директору з персоналу або HR-директору;
- Керівнику підприємства (у невеликих структурах);
- Операційному директору (у транснаціональних корпораціях).

Напрями роботи психолога з персоналом

Адаптація:

- Проведення вхідного діагностування;
- Психологічна підтримка новачків;

- Наставництво і коучинг;
- Адаптаційні тренінги.

Навчання та розвиток:

- Визначення потреб в навчанні;
- Участь у створенні програм професійного зростання;
- Розвиток soft skills: комунікація, емоційний інтелект, саморегуляція;
- Організація тренінгів, майстер-класів, психологічних практикумів.

Профілактика вигорання:

- Проведення анкетування, інтерв'ювання;
- Розробка програми відновлення ресурсу;
- Формування культури самодопомоги;
- Психологічна гігієна в офісі: зони відпочинку, тиша, індивідуальні

кабінети.

Конфліктологічна підтримка:

- Медіація;
- Робота з мікрокліматом у командах;
- Консультації у конфліктних ситуаціях.

Психодіагностика в організаційному середовищі

Що діагностує психолог:

- Рівень мотивації (методики ВРМ, мотиваційний профіль Р. Келлі);
- Стресостійкість і тривожність (шкала Стрілау, опитувальник Фірдоус);
- Стиль спілкування (опитувальники Томаса, Лірі, СОКЛ);
- Лідерський потенціал (МВТІ, 16PF, типологія Белбіна);
- Командну сумісність (соціометрія, методика Сасса).

Етапи психодіагностики:

1. Постановка задачі;
2. Вибір інструментарію;
3. Проведення обстеження;
4. Інтерпретація результатів;
5. Надання рекомендацій.

Профорієнтаційна та кадрова робота психолога

Профорієнтація:

- Робота з молодими фахівцями;
- Професійне тестування;
- Рекомендації з навчання та підвищення кваліфікації;

- Професійні інтерв'ю.

Кадровий резерв і оцінка персоналу:

- Психологічний супровід кар'єрного зростання;
- Участь у прийнятті рішень щодо просування;
- Моніторинг відповідності посадовим вимогам;
- SWOT-аналіз працівників.

Особливості роботи психолога з керівниками та лідерами команд

Психологічний супровід керівництва:

- Індивідуальні консультації;
- Психологічне «дзеркало» — надання зворотного зв'язку;
- Профілактика авторитаризму, емоційного вигорання.

Розвиток лідерства:

- Визначення типу лідера (харизматичний, авторитетний, трансформаційний);
- Робота з іміджем, публічною поведінкою;
- Лідерські тренінги та наставництво.

Етичні засади діяльності психолога в корпоративному середовищі

- **Конфіденційність** — недопустимість передачі особистої інформації без згоди;
- **Добровільність** — будь-яка психологічна допомога надається за запитом;
- **Неприпустимість маніпуляції** — психолог не є інструментом контролю;
- **Професійна відповідальність** — висока якість діагностики, чесна інтерпретація результатів;
- **Баланс інтересів** — поєднання потреб компанії та прав особистості.

Психологічна підтримка персоналу в умовах криз і змін

Кризові ситуації:

- Реорганізація або зміна керівництва;
- Масове скорочення;
- Війна, бойові дії, евакуація;
- Пандемії, стихійні лиха;
- Суїцид або втрата колеги.

Дії психолога:

- Проведення кризового консультування;
- Навчання керівників навичкам підтримки персоналу;

- Індивідуальна допомога постраждалим;
- Відновлення функціонального середовища;
- Впровадження програм постстресового відновлення.

Висновки

Психологічна служба в організації — це не розкіш, а інвестиція в людський капітал. Успішна компанія неможлива без ефективної команди, а ефективна команда — без психологічного комфорту, здорової атмосфери, підтримки та розвитку. Завдання психолога — не лише консультувати, а впливати на культуру управління, допомагати у формуванні цінностей, підтримувати в кризах і будувати майбутнє разом із керівництвом та колективом. Саме тому роль психолога на підприємстві в XXI столітті є однією з ключових у системі управління персоналом.

ТЕМА 6. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ДЛЯ МОЛОДІ

План:

1. Поняття соціально-психологічної служби та її місце в системі соціальних служб для молоді
2. Цілі, завдання та принципи діяльності соціально-психологічної служби для молоді
3. Основні напрями діяльності служби: консультування, профілактика, корекція, супровід
4. Психологічне консультування молоді з проблем самоідентичності, вибору професії, міжособистісних відносин
5. Соціальний супровід молоді в кризових ситуаціях.
6. Професійна компетентність фахівців соціально-психологічної служби

Текст лекції:

У сучасному суспільстві молодь є не лише важливим соціально-демографічним ресурсом, а й вразливою категорією населення. У зв'язку з активними соціальними змінами, економічними викликами, воєнним станом, нестабільністю інституцій молоді люди все частіше опиняються у складних життєвих ситуаціях. У таких умовах важливою стає діяльність спеціалізованих структур — **соціально-психологічних служб**, які забезпечують підтримку, профілактику деструктивних явищ, сприяють інтеграції молоді в активне соціальне життя.

Поняття соціально-психологічної служби та її місце в системі соціальних служб для молоді

Соціально-психологічна служба — це спеціалізована система надання комплексної допомоги молодим людям, що поєднує психологічний, педагогічний, соціальний та правовий компоненти. Її основна мета — створення умов для гармонійного психосоціального розвитку молоді, сприяння подоланню життєвих труднощів, збереження психічного здоров'я, профілактика девіантної поведінки.

Вона функціонує в межах загальнонаціональної системи соціальних служб, а її фахівці часто взаємодіють з іншими суб'єктами: освітніми установами, медичними закладами, правоохоронними органами, органами місцевої влади та недержавними організаціями.

На практиці соціально-психологічні служби існують у вигляді:

- Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді;

- Молодіжних центрів;
- Мобільних бригад соціально-психологічної допомоги;
- Служб психологічної підтримки при закладах освіти;
- Психологічних кабінетів у громадах.

Нормативно-правова база функціонування соціально-психологічної служби

Діяльність соціально-психологічної служби в Україні базується на низці нормативно-правових актів, що визначають її завдання, функції, принципи, цільові групи та організаційні моделі.

До основних документів належать:

- **Закон України «Про соціальні послуги»** — визначає перелік послуг, принципи надання, суб'єкти та форми співпраці між установами.
- **Закон України «Про молодь»** — закріплює державні гарантії підтримки молодих людей у сфері освіти, зайнятості, здоров'я, дозвілля.
- **Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»** — спрямований на координацію діяльності установ, що працюють із вразливими категоріями.
- **Стратегії національної молодіжної політики України** — передбачають пріоритетність психологічної підтримки як частини роботи з молоддю.
- **Конвенція ООН про права дитини** — міжнародний стандарт, що передбачає право на психосоціальний супровід.

Нормативна база служить не лише регламентом, а й етичним компасом, що орієнтує фахівців на дотримання прав, гідності, приватності молодої особистості.

Цілі, завдання та принципи діяльності соціально-психологічної служби для молоді

Мета служби — створення умов для збереження, підтримки та розвитку психологічного і соціального благополуччя молодої людини, незалежно від її життєвих обставин.

Ключові завдання:

- Надання підтримки молоді у кризових ситуаціях;
- Психологічна профілактика ризикованої поведінки;
- Психосоціальна реабілітація постраждалих;
- Розвиток життєвих, комунікативних, адаптаційних навичок;
- Сприяння соціальній інтеграції та мобільності молоді.

Принципи:

- **Добровільність** — допомога надається лише за запитом;
- **Конфіденційність** — гарантія збереження персональних даних;

- **Доступність** — незалежно від місця проживання, статусу, соціального становища;
- **Комплексність** — поєднання психологічної, юридичної, соціальної допомоги;
- **Партнерство** — тісна співпраця з іншими установами.

Структура та організаційна модель соціально-психологічної служби

Служба може функціонувати як окремий підрозділ в межах організації (наприклад, центр соціальних служб), або ж як мультидисциплінарна команда в складі громади. Найпоширеніші моделі:

- **Централізована модель** — служба підпорядковується обласним/міським органам;
- **Децентралізована модель** — фахівці працюють при громадах;
- **Мережевий підхід** — активне залучення громадських організацій, волонтерів, приватних консультантів.

Типовий склад команди: практичний психолог, соціальний працівник, юрист, кар'єрний консультант, педагог, медичний консультант.

Координація діяльності відбувається за допомогою електронних кейсів, супровідної документації, індивідуальних планів допомоги.

Цільові групи молоді, з якими працює соціально-психологічна служба

Робота соціально-психологічної служби орієнтована передусім на підтримку **вразливих категорій молоді**, які потребують додаткової допомоги у зв'язку з кризовими обставинами життя, соціальною незахищеністю чи психоемоційною дезадаптацією.

Молодь у складних життєвих обставинах (СЖО):

Це молода особа, життєві обставини якої об'єктивно перешкоджають реалізації прав та свобод. Серед них:

- молоді люди, що перебувають у конфлікті з законом;
- жертви насильства в сім'ї;
- ті, хто зазнав соціального сирітства;
- безпритульні;
- підлітки, які зловживають ПАР або ведуть девіантну поведінку.

Робота з цією категорією потребує поєднання психологічної допомоги з інтенсивним соціальним супроводом і реабілітацією.

Внутрішньо переміщені особи (ВПО):

Війна спричинила масову міграцію, зміни життєвих сценаріїв, втрату звичних умов. Молодь з числа ВПО потребує:

- психологічної стабілізації;
- підтримки в адаптації;

- допомоги в побудові нової ідентичності;
- відновлення соціальних зв'язків.

Безробітна молодь:

Фінансова нестабільність, втрата сенсу, фрустрація — це наслідки безробіття для молодшої людини. Служба має надавати:

- кар'єрне консультування;
- тренінги з самопрезентації;
- підтримку в проходженні співбесід;
- мотиваційні програми з пошуку роботи.

Підлітки:

Найвразливіша вікова група у плані психологічної стабільності. Часті звернення пов'язані з:

- проблемами самооцінки;
- кризою ідентичності;
- булінгом, конфліктами в родині;
- інтимними, романтичними труднощами.

Молоді батьки:

Ризики — післяпологова депресія, нерозуміння ролі батька/матері, втрата соціальної активності. Допомога психолога — це:

- емоційна підтримка;
- робота з парними конфліктами;
- тренінги з батьківської компетентності.

Основні напрями діяльності служби: консультування, профілактика, корекція, супровід

Психологічне консультування

Це найпоширеніший формат допомоги, який охоплює:

- запити особистісного характеру;
- навчальні, професійні труднощі;
- міжособистісні та сімейні конфлікти;
- стрес, тривожність, емоційне вигорання.

Консультування може бути:

- індивідуальним;
- сімейним;
- груповим;
- очним чи дистанційним.

Профілактична робота

Спрямована на попередження негативних явищ, зокрема:

- булінгу;
- залежностей;
- правопорушень;
- насильства.

Методи: інтерактивні заняття, лекції, флешмоби, інформаційні кампанії.

Корекційна робота

Використовується у випадках, коли вже спостерігається відхилення у поведінці, мисленні, емоціях. Включає:

- когнітивно-поведінкові техніки;
- арттерапію;
- психоедукацію;
- тренінги з самоконтролю.

Соціальний супровід

Передбачає:

- постійний контакт із клієнтом;
- розробку індивідуального плану допомоги;
- координацію взаємодії з іншими службами;
- ведення кейсу від початку до виходу з кризової ситуації.

Форми і методи соціально-психологічної роботи з молоддю

Форми роботи:

- **Індивідуальні** (консультація, психотерапія, наставництво);
- **Групові** (тренінг, підтримуюча група, дискусійний клуб);
- **Масові** (кампанії, лекції, вебінари, семінари);
- **Онлайн-форми** (чат-консультації, відеосесії, телеграм-боти).

Методи:

- **Арттерапія** — малювання, ліплення, музика, театр;
- **Казкотерапія** — особливо для дітей та підлітків;
- **Соціальні тренінги** — розвиток навичок взаємодії, конфліктології;
- **Метафоричні асоціативні карти (МАК)** — інструмент для роботи з травмами;
- **Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ)** — для роботи з установками, тривогою, фобіями;
- **Метод «рівний — рівному»** — коли молодь допомагає молоді через наставництво.

Психологічне консультування молоді з проблем самоідентичності, вибору професії, міжособистісних відносин

Самоідентичність — центральна тема юності та молодості.

У процесі становлення особистості молодь стикається з питаннями:

- Хто я?
- Чим я відрізняюся від інших?
- Ким я хочу стати?

Психологічна допомога на цьому етапі — це:

- створення простору для саморефлексії;
- розпізнавання власних потреб і внутрішніх конфліктів;
- формування інтегрованого образу «Я»;
- підтримка в періоди сумнівів, пошуку сенсу.

Професійне самовизначення

У молоді часто відсутнє розуміння власних здібностей, а інформаційний тиск лише посилює дезорієнтацію. Завдання психолога:

- провести тестування (інтереси, схильності, особистісний профіль);
- інтерпретувати результати;
- надати інформацію про освітні маршрути;
- навчити ухвалювати обґрунтовані рішення.

Міжособистісні відносини

Труднощі у спілкуванні, побудові близьких зв'язків, переживання відмов, образ, ревнощів — типові запити молоді. Психолог навчає:

- ефективній комунікації;
- вирішенню конфліктів;
- формуванню здорових меж;
- навичкам побудови довірливих відносин.

Соціальний супровід молоді в кризових ситуаціях

Криза — це не лише загроза, а й можливість розвитку.

Соціально-психологічна служба повинна бути готовою реагувати на такі ситуації:

Насильство

Фізичне, психологічне, сексуальне насильство залишає глибокі психотравми. Робота психолога включає:

- стабілізацію емоційного стану;
- формування відчуття безпеки;
- супровід у судових процедурах (разом із юристом);
- тривалу психотерапію для відновлення самооцінки.

Залежності

Алкоголізм, наркоманія, ігрова та інтернет-залежність — це форми втечі від реальності. Психолог:

- діагностує рівень втягнення;
- мотивує до змін;
- працює з родиною;
- залучає до програм реабілітації.

Сирітство

Молодь, позбавлена батьківського піклування, часто має деформації у сфері прив'язаності, недовіру до людей, страхи, агресивність. Психологічна допомога — це:

- створення стабільного середовища;
- формування образу «значущого дорослого»;
- розвиток соціальних навичок.

Травматичні події

Це можуть бути війна, смерть близьких, аварії. Завдання:

- кризове консультування;
- подолання ПТСР;
- нормалізація емоційної регуляції;
- робота з тілесними проявами травми (через арт, дихальні техніки, тілесно-орієнтовану терапію).

Професійна компетентність фахівців соціально-психологічної служби

Якість послуг залежить від професійного рівня фахівця. Психолог повинен володіти:

Базовими компетентностями:

- Психологічна грамотність (знання теорій, методів);
- Юридична обізнаність;
- Вміння працювати з документацією (кейс-менеджмент);
- Емоційна стійкість.

Ключовими навичками:

- Активне слухання;
- Емпатія та безумовне прийняття;
- Ведення бесіди у складних емоційних станах;
- Профілактика вигорання.

Шляхи підтримки професійного розвитку:

- Постійне навчання (курси, тренінги);
- Супервізія (рефлексія практики з колегами);

- Самоаналіз і власна терапія;
- Участь у професійних об'єднаннях.

Етичні засади діяльності фахівця служби в роботі з молоддю

Етика – основа довіри. Порушення етичних норм призводить до дискредитації всієї системи допомоги.

Основні етичні принципи:

- **Добровільність** – заборонено нав'язувати допомогу.
- **Конфіденційність** – навіть батьки не можуть отримати інформацію без згоди повнолітнього клієнта.
- **Повага до особистості** – незалежно від її статусу, поведінки, віросповідання.
- **Професійна відповідальність** – психолог діє в межах своєї компетенції.
- **Прозорість** – відкритість щодо методів, цілей, тривалості роботи.
- **Запобігання шкоді** – уникає дій, які можуть посилити травму.

Висновки

Соціально-психологічна служба для молоді – це не просто інституція, а **жива система підтримки**, яка дозволяє молодій людині:

- почуватися почутою;
- знайти опору в собі;
- пережити травму;
- сформувати ідентичність;
- побудувати доросле життя на основі гідності й вибору.

Ефективність служби залежить від компетентності фахівців, доступності послуг, етичності дій і здатності адаптуватися до викликів часу — війни, цифровізації, економічних криз. Інтеграція психології, соціальної роботи й освітніх практик у цій сфері має стати пріоритетом державної молодіжної політики.

ТЕМА 7. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ У СФЕРІ ПОЛІТИКИ

План:

1. Політична психологія як наукова та практична галузь
2. Завдання та роль психолога у політичному середовищі
3. Організаційні моделі діяльності психологічної служби у сфері політики
4. Психологічний супровід політичних лідерів і команд
5. Формування політичного іміджу: участь психолога
6. Психологічна підтримка в кризових політичних ситуаціях
7. Робота з політичними командами: мотивація, лояльність, згуртованість
8. Етичні стандарти діяльності психолога у сфері політики

План:

Сучасна політика – це не лише про владу, закони та стратегії, але й про емоції, масову свідомість, поведінку людей у ситуаціях соціальної напруги та вибору. У цьому контексті на перший план виходить політична психологія — міждисциплінарна галузь, яка поєднує знання психології, соціології, політології, комунікації. Із розвитком інформаційного суспільства потреба в психологічній службі у сфері політики стала не просто актуальною — вона стала невід’ємною частиною політичного процесу.

Ця служба охоплює як консультування політичних лідерів, так і супровід команд, діагностику виборців, роботу в умовах електоральних кампаній, кризових ситуацій, впливу медіа. Психолог стає стратегом і аналітиком, іноді — тіньовим партнером політичного суб’єкта. Тому організація його діяльності потребує глибокої професійності, етики та розуміння політичних реалій.

Політична психологія як наукова та практична галузь

Політична психологія — це галузь психологічного знання, яка вивчає психічні механізми та закономірності політичної поведінки особистості, груп, масової свідомості. Вона інтегрує принципи загальної, соціальної, когнітивної та прикладної психології, зосереджуючись на тому, як люди сприймають політичну реальність, реагують на неї і взаємодіють у межах політичних структур.

Основні об’єкти дослідження політичної психології:

- особистість політика;
- політичне лідерство;
- політична комунікація;
- маніпуляції у ЗМІ;

- електоральна поведінка;
- політична соціалізація;
- колективні емоції у кризові періоди.

Завдяки цьому політична психологія виходить за межі академічної науки і стає практичною дисципліною, застосовною у роботі штабів, державних інституцій, медіа-аналітики, PR.

Завдання та роль психолога у політичному середовищі

Роль психолога у політиці поділяється на кілька площин: стратегічну, консультативну, аналітичну, корекційну. Його завдання не обмежуються лише роботою з політиком як особистістю — вони поширюються на весь спектр політичних процесів, включно з роботою з виборцями, командами, емоційним фоном суспільства.

Основні завдання:

- психологічна діагностика політичного лідера (тип особистості, сильні й слабкі сторони);
- допомога у формуванні лідерського стилю;
- профілактика стресів, вигоряння, саморуйнування;
- робота з електоральними настроями та емоціями мас;
- підвищення згуртованості політичної команди;
- аналіз сприйняття політичних меседжів;
- прогнозування поведінки виборців;
- супровід у кризових періодах — від медійного скандалу до військового конфлікту.

Політичний психолог виконує також роль модератора між соціологом, піарником, політтехнологом, журналістом і політичним лідером.

Організаційні моделі діяльності психологічної служби у сфері політики

Організаційна форма діяльності психолога залежить від масштабу політичної структури, рівня кампанії (національний, регіональний), типу замовника (політик, партія, урядова інституція) та цілей.

Можливі моделі:

1. Штатний психолог у політичній команді — повна інтеграція у процеси ухвалення рішень.
2. Психологічний аналітик у штабі — обробка соціопсихологічної інформації про суспільство, поведінку електорату.
3. Фріланс-консультант або коуч — працює з лідером/командою за контрактом.
4. Кризовий психолог/медіатор — тимчасовий спеціаліст у момент загрози, конфлікту, падіння рейтингу.

5. Психолог у державній установі — працює в межах апарату влади, міністерств, аналітичних центрів.

Усі моделі мають свої переваги й обмеження. Найефективнішою є та, в якій психолог має автономію дій і високий рівень довіри з боку клієнта.

Психологічний супровід політичних лідерів і команд

Політичний лідер перебуває в постійному емоційному напруженні: публічний тиск, критика, конкуренція, страх провалу. Це спричиняє:

- хронічний стрес;
- депресивні розлади;
- нарцисичні кризи;
- втрату сенсу діяльності.

Завдання психолога:

- виявити внутрішні ресурси лідера;
- розвинути адаптивні стратегії поведінки;
- сформувати стійку ідентичність політика;
- знизити рівень психоемоційного навантаження;
- навчити регулювати агресію, страх, сором, фрустрацію.

Щодо команд:

- відпрацювання командної динаміки;
- налагодження комунікації;
- подолання конфліктів;
- підтримка мотивації в умовах невдачі та ризику.

Формування політичного іміджу: участь психолога

У сучасному політичному просторі імідж політика є не менш важливим, ніж його реальні досягнення чи програмні засади. Політичний імідж — це сукупність уявлень, які має суспільство про певного діяча. Цей образ може бути набагато сильнішим за реальність — він формує емоційний зв'язок між політиком і виборцем.

Роль психолога у створенні іміджу

Психолог у цьому процесі виконує низку важливих функцій:

- **Психологічний аналіз цільової аудиторії** — вивчення вікових, гендерних, ціннісних і культурних особливостей електорату.
- **Створення “ідеального лідера” в уяві виборця** — формування «проекційного поля» довіри та захоплення.
- **Формування стилю комунікації** — рекомендації щодо мови тіла, темпу мовлення, вибору лексики.

• **Контроль відповідності між вербальними та невербальними повідомленнями** — дисонанс може підірвати довіру.

Наприклад, якщо аудиторія очікує «сильного керівника», то психолог сприятиме формуванню авторитетного, лаконічного, впевненого образу. Якщо ж потрібен «свій хлопець» — тоді імідж вибудовується на близькості, неформальності, гуморі.

Елементи іміджу, що формуються за участю психолога:

- візуальний стиль (одяг, колір, постава);
- риторика (тон, ритм, ключові посили);
- емоційна стратегія (усмішка, гнів, співчуття — як керовані ресурси);
- символіка (слова, зображення, які асоціюються зі стабільністю, надією, безпекою тощо).

Психодіагностика політичних діячів та виборців

Діагностика політичних лідерів:

Передбачає:

- оцінку особистісних рис (тип лідерства, стилі мислення);
- визначення рівня стресостійкості, емоційної регуляції;
- аналіз схильності до маніпуляцій, авторитарності, популізму.

Психодіагностика тут виконує дві функції:

- **розвиткову** — виявлення точок росту;
- **запобіжну** — виявлення ризиків неадекватної поведінки в умовах тиску.

Діагностика електорату:

Це дослідження масової психології:

- мотивація голосування;
- рівень політичної тривожності;
- очікування від кандидатів;
- соціально-психологічні характеристики електоральних ніш.

Застосовуються опитувальники, соціометрія, фокус-групи, психосемантичні дослідження. Психолог формує психологічний портрет цільових груп, що дає змогу скоригувати кампанію відповідно до їхніх цінностей.

Психологічна підтримка в кризових політичних ситуаціях

Кризові ситуації — невід’ємна частина політичної діяльності. Вони можуть бути зумовлені як внутрішніми факторами (скандали, конфлікти), так і зовнішніми (війна, пандемія, інформаційні атаки).

Роль психолога в кризі:

- стабілізація емоційного стану політика;

- підготовка до публічних виступів у ситуації критики;
- допомога у збереженні лідерського стилю без паніки або агресії;
- створення комунікаційної стратегії через призму психологічного впливу (які слова, інтонації, дії будуть сприйняті як щирі й заспокійливі).

У роботі з командою — психолог організовує:

- антикризові наради;
- інтервенції для зниження напруги;
- роботу з відчуттям втрати контролю;
- групи психологічної підтримки.

Робота з політичними командами: мотивація, лояльність, згуртованість

Команда політика — його опора, інструмент впливу, джерело ідей. Але вона ж може бути й джерелом конфліктів, інтриг, вигорання.

Психолог забезпечує:

- підтримку групової ідентичності;
- формування клімату довіри й відкритості;
- навчання навичкам ефективної взаємодії;
- виявлення “токсичних” поведінкових моделей.

У фокусі — зниження внутрішньої конкуренції, розвиток взаємної відповідальності, утримання фокусу на спільній меті. Усе це сприяє збереженню стабільності політичної структури навіть у періоди невизначеності.

Етичні стандарти діяльності психолога у сфері політики

Етичні питання в політичній психології — одні з найгостріших. Політика — це поле сили, впливу, маніпуляції. Тому психолог повинен дотримуватися етики особливо суворо.

Принципи:

- **Конфіденційність** — абсолютна;
- **Добровільність** — жодна маніпуляція не є виправданою;
- **Баланс інтересів** — захист і клієнта, і суспільного блага;
- **Відмова від прихованого втручання** — психолог не “проштовхує” кандидата;
- **Уникнення роботи з клієнтом у стані психічної нестабільності**, якщо він не усвідомлює свої дії.

Взаємодія психолога з медіа, соціологами, політтехнологами

Політична психологія не працює у вакуумі. Вона тісно переплетена з іншими професіями:

- **Із медіа:** психолог оцінює, як буде сприйнято інтерв'ю, виступ, меседж; формулює рекомендації щодо візуальних образів, тем, способів подачі.
- **Із соціологами:** інтерпретує результати опитувань з урахуванням психологічних змін у суспільстві.
- **Із політтехнологами:** коригує стратегії кампаній, щоб вони не лише переконували, а й емоційно резонували.

Спільна робота дозволяє створити цілісну, глибоку й ефективну політичну комунікацію.

Висновки

Психологічна служба у сфері політики – це необхідність, що продиктована новою реальністю: зростанням впливу емоцій на вибір, нестабільністю суспільних настроїв, кризами довіри до лідерів. Психолог стає тим, хто **бачить людину за політиком і суспільство за електоратом**.

Організація такої служби потребує системності, фаховості, етичної строгості та глибокого розуміння як політики, так і людської природи. У майбутньому політичний психолог стане не рідкісним консультантом, а постійним гравцем у команді будь-якого лідера, партії, державного органу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Алгоритми діяльності працівників психологічної служби : Т. 2 / авт. кол. за заг. ред. В. Г. Панка. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2020. 106 с.
2. Застосування діагностичних мінімумів в діяльності працівників психологічної служби: практичний посібник / авт.-упор.: І. І. Ткачук, Н. В. Пророк, Н. В. Лунченко, В. М. Горленко, В. Д. Острова, Н. В. Сосновенко; за заг. ред. В. Г. Панка. 2-ге вид., доповн. і переробл. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2024. 100 с
3. Легка Л.М., Семенча Л.Г. Організація діяльності психологічних служб : навч. посіб. Львів: Новий світ, 2000, 2017. 370 с.
4. Організація діяльності психологічних служб: навчальний посібник / Легка Л. М., Семенча Л. Г. Львів: “Новий Світ – 2000”, 2024. 372 с.
5. Панок В.Г. Психологічна служба: підручник / В.Г.Панок, А.Г.Обухівська, В.Д.Острова та ін. К.: Ніка-Центр, 2016. 362 с.

Допоміжна

1. Городнова Н. М. Кабінет психолога в системі освіти. К.: Шк.. світ, 2009. 128 с.
2. Довідник нормативно-правових документів психологічної служби та психолого-медико-педагогічних консультацій системи освіти України / Упоряд.: Ю. А. Луценко, А. Г. Обухівська, І. В. Луценко, Н. В. Сосновенко. К. : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2014. 475 с.
3. Дуткевич Т. В. Савицька С. В. Практична психологія: Вступ у спеціальність. Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 256 с.
4. Митник О. Я. Організація психологічної служби. Київ : Слово, 2017. 122 с.
5. Панок В. Г. Психологічна служба вищого навчального закладу (організаційно-методичні аспекти) / Панок В. Г., Острова В. Д. К.: «Освіта України», 2010. 230 с.
6. Приходько Ю.О. Практична психологія: введення у професію: навч. посіб. К.: Каравела, 2012. 247 с.
7. Психологічна служба : підруч. / наук ред В.Г. Панок, А.Г. Обухівська, В.Д. Острова та ін. К.: Ніка-Центр, 2016. 362 с.

Інформаційні ресурси

1. Бібліотека Міжнародного гуманітарного університету: офіційний сайт. URL: https://mgu.edu.ua/science_library
2. Бібліотека Університету Ушинського : офіційний сайт. URL:

<https://library.pdpu.edu.ua>

3. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт. URL: <http://www.mon.gov.ua>
4. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського: офіційний сайт. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>

Одеська національна наукова бібліотека: офіційний сайт. URL: <http://odnb.odessa.ua/>